

PEDRO H. SARRIONANDIA
GARAITIK MAROKORA ETA ITZULERA

DURANGO PUDO SER DETROIT

ZORNOTZAKO BATAILA

LA EDAD DE ORO DEL CASERIO VASCO

astola

ikerketa eta historia

DURANGALDEKO URTEKARIA

6.zk 2012 5€

Elorrioko Plaza

TEXTO: JOSE LUIS ARRUABARRENA

FOTOS: TXELU ANGOITIA

 Elorrioko plaza airetik. *Iñigo Gabiria*

 Dantzariak Elorriko plazan

Elorriko plazaren lehenengo aipua 1501. urtekoa da, orduko alkatea, Juan Perez de Leaniz, bertan bizi zenekoa.

XV. mendean hiribilduko biztanle haziak kale estuetan adarkatutako etxe itzaltsuek emandakoak baino bizi-baldintza hobekak nahi zituzten, eta aldi baterako, harresiz kanpora jo zuten. Elorrion, errabalik antzinakoenak San Faustokoa, Goikarrabala eta Kanpokalekoa ziren.

Aldi berean, kanpoaldeko zabalgunea, San Juan (Errekakale) eta Errosarioko (Kanpokale) Ateen aurrean dagoen zelaigunea garrantzia irabazten joan zen,

jende-arteke harremanetarako espazio publiko gisa. Orduan, haren perimetroan eraikitzen hasi ziren. Hegoaldean prestigiozko eraikina izango zuen, hain zuzen, hiribilduko eliza; ex-novo eraikitzen hasi ziren, 1459an. Bestetik, Zumelegi errekek ipar lerroko etxeen atzealdearekin mugatuko du.

Harresiaren aurrealdean etxadi bat eraiki zen, tartean kale bat zuela, eta ateetatik zetozen bide biek zein elizaurreko eremu publikoak zedarrituko zuen; hala, lehenengo zelaigunea bitan banatu zen: alde batetik, plaza zaharra hiribilduko hesiaren ondoan, nahi gabeko boulevarda balitz bezala; eta bestetik, plaza nagusia.

 Juanito Gallastegi. Eliza

1689an, udaletxe berria egungo tokian eraiki ondoren, gaur egun Herriko Plaza denak hartu zuen gizartearen arreta osoa, hau da, lehengo Plaza Nagusiak eta antzinako Plaza Zaharrak.

1927an Plaza Nagusitzat jo zen, baina udal-agintariak, "Plaza de Alfonso XIII" izendatu zuten. Ondoren, errepublika ezartzean, udalbatza berria eratzean (apirilaren 15ean bertan), izena zuzendu zioten: "Gernikako Zugatz Zelaya / Plaza del Arbol de Guernica" deitu zuten, tokiko errepublikarren asmoak gorabehera. Gerra igaro eta gero, 1937. urtean, agintari eskumendunek "Plaza de España" izena ezarri zioten, eta gerora, demokrazia iristean, Ger-

nikako Arbola Plaza edo Gernikako Arbola Enparantza izenen artean ibili zen kontua. Azkenik, 2010ean, egungo izen ofiziala eman zitzaion, hots, "Herriko Plaza".

ERAIKITAKO ESPAZIOA

Sortzez Garbiaren basilikaren monumentaltasuna nagusitzen da plazaren irudian, eta haren dorre lerdenak areagotu egiten du sentsazio hori.

1459an ekin zioten eliza eraikitzeari, eta proiektu gotikoan hiru nabe aurreikusten ziren. XVII. mendeko biga-

🇹🇷 Silvia. Frontis Taberna

rren erditik aurrera, elizpea eraiki zen, bai eta 54 metro altu zen dorrea ere, aurreko kanpai-hormaren orde.

Elizaren oinetan, plazatik San Pio kalerako bidean, Arabio jauregi errenazentista dago. Gaur egun, erabat berriztatu dute, eta elizarena da, lehengo jabeek, Ortiz de Vidasolotarren, dohaintzan eman baitzioten.

Plazan egon ez arren, hura apaindu eta berez goratzen duen beste eraikin bat "Casajara" jauregia da. Zearsolo jauregiaren handitzea da, Joaquín de Yrizarren trazaren arabera 1934an egina, eta fatxada berri eta monumentalak plazara begira dauka, lorategidun sarbide batek nabarmenduta.

Lorategi horren harresiaren kanpoaldean Errebonbilloen estatua dago, brontze urtuaz egina. Lan hori Taldea talde eibartarreko kide batek egin zuen, hain zuzen, Lourdes Umerezek, eta herriari ospea eman izan dio 2003tik. Gainera, eskultura horrek lagun egiten dio tokiko odol-emaille eskuzabalen omenez 2007az geroztik dagoen eskulturari, hain zuzen, Odol Alai elkartekoei, urrezko ezteguen atarian daudenei, hain zuzen.

Aurreko biak bezala, plazako Iturri Nagusiak (berriki Iturritzoroko deitu izan dute) topografia gorabeheratsuen gainean kokaturik dago, eta rokoko estilokoa da. Lau turrua ditu egarri direnak asetzeko, baina sargori denean,

 Mila. Aratz bitxi-denda

ur-parke inprobisatu bihurtzen da haurrentzat, guraso bat baino gehiagoren begiradapean. 1759an eraiki zuten Ignacio de Ibero maisuaren trazuaren arabera eta Juan de Garay y Leanizek eman zituen 2.000 pesoei esker; Santa Anako plazatzooan dagoen iturri txikiagoaren (1763) hurbileko senitartekoa da.

Lur sakratuaren gainean eraiki zenez —elizako “çimite-rio” deiturikoan— eta ur-hartuneak egiteko antzinako hileta-elementu batzuk berrerabili omen zirenez, bertatik edaten duena zoratu egiten delako ustea zabaldu zen inguruko herrietan. Hortik dator honako esaera:

“Esaten dabe, elorrishokuek zintzoak jaishotzen direla, baina plazako iturritik eranda, zoruak bihurtzen direla.”

Berriro ere (ofizialki) Herriko Plazara itzultzean Parra tabernak hartuko gaitu, antzinako Urkizutarren palazioan aristokraziak kokatua dago, eta fatxada deigarriaren dotoreziak ez ezik, hegoaldean duen begiratoki ikusgarriak ere erakarriko gaitu.

Arlo berekoen artean, plaza eta inguruko negozioirik zaharrena da, eta Bernardino Igarzaren Bar Centralen ondorengoa da. Izan ere, hark etxea erosi zuen eta halaber, Víctor Linaza eta haren emazteak, Marcelina

Isa. Matzorri okindegia

Aldapeurrutiak XIX. mende bukaeratik zuten ostatuaren eta tabernaren negozioarekin jarraitu zuen. Marcelina sukaldari iaioa zen, eta alargun gelditu zen seme-alabarik eduki gabe. Hala, Marcos Arroidak, haren ilobak lagundu zion, tabernaren ardura hartuta. Bidenabar, esan beharra dago Elorrioko Alderdi Tradizionalistaren lehenengo egoitza ere izan zela, jabea, Marcelina bera, hil arte.

Aurrekoari atxikita, Elorrioko hiribilduko udaletxea dago. Ez dakigu nor izan zen 1689ko eraikin honen trazatzailea, baina bai ordea arotza eta teilatuaren hegala egin zuen zizelatazailea nortzuk izan ziren, hain zuzen, Juan de Ocerin eta Juan Bautista de Aldariaga, hurrenez hurren.

Litekeena da lehenengo birmoldaketa 1775koa izatea, Capelasteguitar batek egina (agian Gabrielelek), baina ez daukagu lan horren inguruko beste informaziorik, ez bada fatxadan idatzitakoa: Año 1775: Fecit Capelastegui.

Fatxada urre-koloreko hareharrizko harlanduz egina dago. Oso ondo zizelata dago, eta Elorrio-Bizkaiko armarriak eta Gaztela-Leongo errege-armarriak apaintzen dute. Horien azpian hainbat esaera zentzatzaille daude. Frontoira ematen duen balkoiko atearen gainean eguzki-erloju bat dago, behinola praktikoa izandakoa, norbaitek eztena noiz ezarriko, orduei itzala eman diezaien. Egungo eraikina joan den mendeko 80ko hamarkadan eraberritu zuten.

 Txaber. Parra Taberna

Errekalerako bidean, frontoia dago udaletxeari atxikita. 1933an eraiki zuten, Picaza arkitektoaren trazaren arabera, eta antzinako **Bolaleku zar** izeneko zelaia eta nesken ama-eskolaren orubea hartu zituen, eta Arriola-ko 2. eta 4.ean zegoen Fronto Zaharra (XVIII. mendeko lehenengo hamarkadetakoa) ordeztu zuen.

Aipatzekoa da, urtebete geroago Juan Urizarrek Bar Frontón inauguratu zuela (Errekakale, 2), errebotearen hormaren ondoan eraikitako etxearen behealdean, hain justu.

Gaur egun mendebaldean ikusten dugun eraikina 1866an eraiki zuten Urandurraga anaiek, beraz, data

hartan dagoeneko, plazak egungoaren antzeko tenkera zuen.

GIZARTEA

Elorrioko Herriko Plaza topaleku eta bilguneen artean nagusi da, espazio ireki eta irigarria delako. Tradizioz herritarren administrazio-jardura zibila eta erlijiosoa antolatu ditu, eta laurogeiko hamarkadako birmoldaketan ostean, jardura berriak hartzeko gaitasuna areagotu du, besteak beste merkataritzakoak, ludikoak eta aisialdikoak.

 Pipo. Urre-berri Taberna

Adinean sartuta gaudenon artean, batek baino gehiagok gogoratuko dugu zabalgunse asfaltatua, goitik behera zeharkatzen zuen errepidearekin; bide hura, oso arriskutsua zen, kamioien, autoen eta abarren joan-etorrien ondorioz, azken finean, Gipuzkoa eta Bergaratik Durango eta Bilborakoa zelako. Beste bide bat, honakoa lasaixeagoa, udaletxearen paretik igaro zen, eta Errekakale (Bisisho Kale, Kale Biziosa, Carlos VII,...) Berrio-Otxoa eta Buskantz kaleekin batzen zuen, Bernardinoren tabernatik eta Tribuliren dendatik igarota. Haren guztiaren erdian autobus-geltokia zegoen, aparkaleku bat, eta taxi-en geltokia –baterian– Circuloren azpian.

Hori kontrolatzeko, udal-agintaritza zegoen, hau da, udaltzainak egunez, eta gauzaina gauez. Nire gomutan José Mari Urien, lanpostuko burua eta José "Goikoerrotta" daude, "Lauri" eta Lucio "Txatua"-ren ordezkioak; "Uriko", "Arrati"... eta gaueko txandan José Antonio Herranz, (udal-entrenatzaile eta masajista "hezur-konpontzaile" estimatua tartean) Santi Aragón, Naranjo...

Gure olgetarako, frontoia, eta **kontzeupea** zeuden, eta horien artean Barkiren kioskoa, Dolores Ugarte "Tribulli" eta **Malageñuari** kompetentzia eginez; azken horiek kantoian zeuden, gaur egungo Igartua Kiroiak-en parean. Bestetik, gaineratu behar da, azken bi horien artean Nati

 Maixa. Txokolat

Alvarezen txurro-denda/kioskoa zegoela, eta igande eta jaiegunetan soilik zabaltzen zela.

Parez pare, gure bihurrikeriekin jarraitzeko, plazako iturria eta elizpea zeuden. Azken horren kasuan, adi egoten ginen bataio bat noiz egongo, oro har, litxarriak eta txanponak jaurtiz ospatzen baitziren, gure zuzkidura eskasaren mesedetan.

Ezkontzakoek, biderakoek edo doluek, gure denbora-pasara-ko aukera areagotzen zuten. Hala izan zen elizpearen men-debaldeko aldea lurrerratu arte; zutoinen eta aurrien nahas-mahas hura jolas-parkerik hoberena izan zen asteetan.

Nagusia, berriz, beren erara entretenitzen ziren. Lehenengo, meza, batzuetan prozesio eta guzti; ondoren, pilota-partida egon zitekeen frontoian, edo freskagarriren bat har zitekeen plazako tabernaren batean. Guk, nahiago genuen Rufino Ibarrenean hartzea (orain Matzorri dagoen tokian), gozodenda ere bazelako, eta ezpabere, Parran, Bernardinorenean, igel-toka zegoelako, bai eta zutabe bat ere. Esaten zenaren arabera, zutabe hura Memaiako Santa Marina ermitakoa zen, eta hango hobiekin egin omen zen iturriko hoditeria. Gaur egun, Txaberrek 2000. urtean egindako eraberritzearen ostean, plazako taberna zaharrenak erreferentzia izaten jarraitzen du, pintxo zoragarriak betetako barraren

📷 Monse. Monse lurrindegia

tentazioaz gain, lantzean-lantzean bertan antolatzen dituzten kultur ekintzengatik.

Gure aukeren artean, beste klasiko bat ere bazen: Bar Frontón edo "Bedrines", kantxa bera baino urtebete eta erdi gazteagoa. Gaur egun Frontis izenez ezaguna da. Sasoi hartan, lokal horren aurrean Felyren gozodenda zegoen, gure arretarik gozoenaren erakarle. Orain ere, dena dago "berdin" ezberdin izanda ere. Duela lau urte, Sílvia Piñelek hartu zuen haren ardura, eta eraberritu egin zuen. Frontis toki eta elkargune eroso da: kafe ona, gozoki goxoak eta pintxo apartak. Haren parean, litxarriak, izozkiak, gozokiak... daude Txokolaten, Maixa Ca-

rreteroren eskutik. Aurrekoen errelebo duina da, besteak beste Felyren testigua jaso zuen Elorrio gozodenda, edo Arco Iriseko gozokiak, Fidel López "Barki"renak, Dolores Ugarterenak edo **Malageñu**arenak. Azken horrek plazan zeuden **ye-yer**en urteetan.

Urte haietan, plazan taberna inauguratu zuen Ignacio Ibarak, Rufinoren semeak, eta Bar Ibarra deitu zen; jende gutxirentzako lekua egon arren, inguruko zirkuituan nahitaezko geratokia da. Gaur egun, Amaia Sasieta da arduraduna, eta udako iluntzeetan, desiragarria izaten da terrazako itzalen freskuran ondo botatako kaña bat hartzea.

 Olatz eta Markel. Ibarra Taberna

Haren gainean, lehenengo solairuan, Círculo zegoen, taberna eta jatetxea, azken urteetan Restaurante Nico izena hartu zuena; jatunen tenplua izan zen, sukaldean presta-lanak eta mahaian anoa handiak zaintzen zituena. Haren kafetegia tokiko tradizionalisten egoitza izan zen gerrostean, aurretik jeltzaleen batzokia izan zen modu berean.

San Pio kaleko 2.enean Urre-Berri ireki zuten José Mari Urrechak eta Oliva Berriok, eta gaur egun, Carlos Gómez de Segura "Pipo" adeitsuak eta haren emazteak, Arantza Irigoienek, dute tabernaren ardura. Bertan, ez dira falta rabak igande goizetan, eta Athleticen partida dagokionean.

Ostalaritzaren eboluzioak argi uzten ditu beste negozio batzuetan gertatutako etenak eta aldaketak, eta denbora joan ahala, sektore horrek bere burua berritu izan du.

Oinarrizko salgaiak zituzten dendak 70eko hamarkadako bukaerara arte egon ziren plazan eta haren inguruan, baina haiek desagertzean, bigarren mailako entitateek lekua hartu dute.

Hala, Berrio-Otxoa kaleko lehenengoan zegoen Ultramarinos de Abarrategui –"Tribuli"– deritzonak, tokia utzi zion BBKren bulegoari, eta gero, 1995ean, Igartua Kiro-lak izeneko kirol-denda ezarri zen, Urarka kalean zeukan

📷 Nerea eta Bego. Igartua Kirolak.

denda tokiz aldatuta. Era berean, BBKren bulegoa, egun Kutxa Bank, Arabio jauregiaren behealdean ezarri zen, San Pio kaleko 1.ean.

Goraxeago, Berrio-Otxoa kaleko 3.ean, xeheka saltzeko zapata- eta zereal-dendak zeuden, eta 50eko hamarkadatik 60ko hamarkadara, jaki-dendak (Pascual). Denbora luzez eraikina hutsik egon ondoren, 80ko hamarkadan eraberritu egin zuten, eta haren behealdean Montse Urizar eta haren senar Nestor Uriartek lurrindegia ireki zuten, Errekakalean zeukatenaren ondorengoa.

Bosgarrenean, Urkizu jauregi eta dorrean, ugazaba berria

Euskadiko Kutxa izan zen, eta lekuz aldatu zen Errekakaletik inguru aristokratikoago horretara.

Sartaldean, Herriko Plazako 4.aren behealdea lau negoziok hartzen dute. 1989an, Mila Bilbaoren Aratz bitxidenda Urarkatik lekuz aldatu eta Valentín Kapelastegiren negozioen –Seguros Bilbao eta Garby– txanda hartu zuten, aurretik beste familia-negozio bat ordeztu zuena.

Haren ondoan, Iturricastillo Oinetakoak dago. Bertan, Gemma Iturricastillok familiako negozioari eutsi dio, bere aita Antonio ordeztuta. Hark, halaber, Julián Egurenen zapatak saldu eta konpontzeko negozio-intsuldaketa

 Juanan. Udaltzaina.

hartu zuen, eta era berean, Julianek Errekakaleko abarke-ta-denda atzean utzi zuen.

Iturricastillorena da plazan betidanik dagoen eta ostalari-tzan jardun ez duen negozio bakarra.

Errekakalearekiko izkinan, Jesus Aranzabalen jaki-den-dak Onagoitiaren aroztegia ordeztu zuen. Halaber, duela urte gutxi, Banestoren bulegoak gauza bera egin zuen, eta hantxe ezarri zen.

Laurogeiko hamarkadako bukaeran plaza berriro urbani-zatu zen, eta 2006. urtean ibilgailuak zirkulatzea debe-

katu zen; ondorioz, bertako espazio publikoa herritarren aisialdirako ohiko leku bihurtzea eragin du.

Inguruko tabernetan terrazak ipini ahal izateak, eta elizako eta frontoiko harmailak konpondu izanak, ber-taratuek harremana izatea errazten dute, bai eta hau-rrantzako ekintzak antolatzea ere,; horri mesede egiten diote noizbehinka antolatzen diren kultur edo kirol ekitaldiek, giro ona sortzeko aukera zabala eskaintzen baitute.

Jose Luis Arruabarrena